

פרק ספק אכל חלב

מתניתין:

א. אדם שספק לו אם הוא אכל חלב⁽¹⁾, ספק לא אכל, [ובגמרא יתבאר האם הספק הוא מחמת שהיו לפניו שתי חתיכות האחת של חלב והשניה של שומן, וחשב בתחילה ששתיהן שומן ואכל אחת מהן, ואחר כך נודע לו שאחת מהן היתה של חלב, ואינו זוכר איזו אכל. או שהיתה לפניו רק חתיכה אחת ואכל אותה בהנחה שהיא שומן, ועתה הוא מסתפק שמא אותה חתיכה היתה של חלב]⁽²⁾.

ב. ואפילו אכל חתיכה בהנחה שהיא שומן ואחר כך נודע לו בודאות שהיא היתה של חלב, אלא שעתה הוא מסתפק: ספק יש בו

בחלב שאכל כשיעור כזית, וספק אין בו כזית⁽³⁾.

ג. וכן אם היו שומן וחלב לפניו, ואכל אחד י"ב-ב מהן מחמת שהיה סבור ששניהם הם שומן, ואחר כך נודע לו שאחד מהם היה חלב, ואינו יודע איזה מהם אכל.

[אבל, אם בשעה שאכל ידע שיש כאן ספק איסור הרי הוא מזיד באכילת ספק איסור, ואינו מביא קרבן]. ועיין בהערה 1.

ד. וכן אם היו אשתו ואחותו עמו בבית. שנג באחת מהן, שבא עליה כי סבר שהיא אשתו, ואינו יודע עתה באיזו מהן שנג, שהוא מסתפק שמא בא על אחותו.

ה. וכן אם היו שבת ויום חול. ועשה מלאכה

3. רש"י מפרש, שזה מקרה בפני עצמו, ואינו המשך למה שנזכר ברישא. דהיינו, שהיתה כאן חתיכה אחת, והיה סבור שומן היא, ואכלה, ולאחר שאכלה נודע לו שהיתה של חלב, אבל מסופק הוא אם היה בה כזית או לאו. ודקדקו האחרונים מדבריו, שדוקא באופן זה יתחייב באשם תלוי, אבל אילו היה כאן גם ספק על חתיכה זו אם היא חלב או שומן, ונמצא שיש כאן ספק ספיקא, ספק חלב או שומן, ואפילו אם תמצא לומר חלב, ספק יש בה כשיעור או לא, אינו מביא אשם תלוי, שהרי בכל התורה אנו מכריעים לקולא מכח ספק ספיקא, וכאן גם כן נכריע מכח הספק ספיקא, שלא אכל כזית חלב. וכן נוקט הלחם משנה [שגגות ח ב] ברעת הרמב"ם. ולקמן בהערה 7 יבואר אי"ה עוד מזה.

1. רש"י ותוס' כתבו, שכל דין זה הוא דוקא כשהיה סבור קודם אכילתו שהוא שומן, ואחר כך נולד לו ספק בזה. אבל אם היה יודע קודם אכילתו שהוא ספק חלב ספק שומן, ואכלו, אינו מביא אשם תלוי. ועיין הערה 12 עוד מענין זה.

2. המנחת חינוך [שטו] מחדש, שהוא הדין כשודאי אכל חלב, אלא שבשעת אכילתו היה ספק קטן ספק גדול, ואחר כך הגדיל בודאי, שהוא חייב באשם תלוי. ומדברי הגרע"ק איגר [שבת לה] מבואר, שהוא הדין, אם עשה ודאי איסור בשוגג, אלא שנסתפק לו אם הקרבן שהביא על חטא אחר, כיפר לו גם על חטא זה, שדינו להביא אשם תלוי. וכעין זה כתב החזו"א [הוריות יד יב].

ז. כשם שאם אכל חלב ודם ופיגול ונותר, כזית מכל אחד, בהעלם אחת, ונודע לו אח"כ שודאי חטא, חייב חטאת על כל אחת ואחת מאכילות האיסור שאכל, כך על "לא הודע" שלהן, בידיעת ספק — מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת.

גמרא:

איתמר: רב אמי אמר: מה ששנינו בתחילת המשנה "ספק אכל חלב ספק לא אכל" — אפילו בהתיכה אחת שנינו! שגם אם היתה לפניו חתיכה אחת בלבד, וסבר שהיא של שומן ואכלה, ונודע לו אח"כ שהיא ספק של חלב ספק של שומן, הרי אפילו באופן זה חייב אשם תלוי.

חייא בר רב אמר: חתיכה משתי חתיכות שנינו שדוקא כשהיו לפניו שתי חתיכות וסבר ששתיהן של שומן ואכל אחת מהן

באחד מהן, ואינו יודע באיזו מהן עשה אם בשבת אם ביום חול.

בכל אלו מביא אשם תלוי! (4)

ו. כשם שאם אכל כזית חלב וחזר ואכל כזית חלב בהעלם אחת, שלא נודע לו בין אכילה אחת לשניה שחטא, אינו חייב אלא חטאת אחת כשיוודע לו שהן היו חלב ודאי, כן על "לא הודע" שלהן, דהיינו, על ספקן. כגון שאכל שתי חתיכות וסבר שהן שומן ולאחר מכן נודע לו ששתיהן היו ספק חלב [ולא נודע לו בין חתיכה לחתיכה שספק חלב אכל] — אינו מביא עליהן אלא אשם תלוי אחד!

אבל, אם היתה ידיעה בינתיים, שנודע לו בין אכילה ראשונה לשנייה שאכל ספק חלב, הרי כשם שבידיעת ודאי בין אכילה לאכילה הוא מביא חטאת על כל אחת ואחת, כך מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת, מחמת ידיעת ספק שבינתיים.

מן התורה, אין כל הוראה מן התורה שיש לנהוג לחומרא מספק, אלא רק חכמים הורו את ההלכה להחמיר מספק.

והקשה הרשב"א [קידושין עג], אם כן, מדוע אדם שעשה דבר שיש בו ספק איסור חייב באשם תלוי, והרי אין כל הוראה מן התורה שאסור לו לעשות את מעשהו ומדוע יתחייב על כך קרבן?

והביא הכסף משנה שם גירסא אחת בדברי הרמב"ם, שהרמב"ם עצמו הקשה קושיא זו, ותירץ, שבאיסור שחייבים עליו כרת, מפני שהוא חמור, ספיקו אסור מן התורה. ועיין כפות תמרים [בהשמטה שבסופו]. והמהרי"ט יישב באופן אחר, ויבואר לקמן הערה 8.

והרש"ש דקדק עוד מלשון רש"י, שאם היה ידוע לו קודם אכילתו שהוא חלב, אלא שסבור היה שאין בו כזית, ואחר כך נפל הספק שמא היה בו כזית, שאינו מביא אשם תלוי, הואיל והיה מזיד באכילה זו. והעיר הרש"ש, שלכאורה מצד הסברא היה נראה לחייבו באופן זה, שאמנם היה מזיד באיסור דחצי שיעור [שאינו מפורש בתורה], אך כיון שבעיקר האיסור דאכילת חלב [שהוא בלאו וכרת] היה שוגג, הרי הוא נחשב לשוגג לענין קרבן, וכמו שנראה בשבת (סט א), ועיי"ש בתוס' [ד"ה דידע].

4. דעת הרמב"ם [טו"מ ט יב] שהכלל האומר ש"ספיקא דאורייתא, לחומרא" הוא רק דין מדרבנן. כלומר, כאשר מתעורר ספק בדין שהוא

והי"א בר רב אמר: "יש אם למקרא", שהעיקר הוא לפי הקריאה, ולכן "מצוות" קרינן [בחול"ם], בלשון רבים, שדוקא בחתיכה אחת משתי חתיכות [היינו שיש לפניו שתי חתיכות של ספק, שמצווה שלא לאוכלן. רבינו גרשום].

איתיביה רב הונא לרב אסי. ואמרי לה: איתיביה חי"א בר רב לרב אסי:

תנן בסיפא דמתניתין: **חלב ושומן לפניו, ואכל אחת מהן! מאי לאו, מרסיפא מיירי בשתי חתיכות, רישא נמי איירי בשתי חתיכות דוקא, וקשיא לרב אסי!?**

אמר להו רב: לא תיזלו בתר איפכא! אל

ואח"כ נודע לו שאחת משתי החתיכות היתה של חלב הוא חייב באשם תלוי, אבל בחתיכה אחת, פטור מקרבן⁽⁵⁾.

ומבארין: במאי קמיפלגי?

רב אסי סבר: "יש אם למסורת". והיינו כשיש שינוי במקרא בין צורת כתיבת האותיות של מילה מסוימת לבין צורת קריאתה, העיקר הוא כמשמעות הכתיבה. ובפרשת אשם תלוי כתיב "ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשנה ולא ידע". וכיון שהעיקר לפי הכתיבה, והרי "מצוות" כתיב בו"ו אחד, שהוא לשון יחיד, הרי הוא חייב אפילו אם היתה חתיכה אחת בלבד לפניו.

הגדולה היא של איסור, אזי ההיתר המועט בטל הוא ברוב האיסור ונעשה איסור כמותו. ולכן, בין אם אכל את החתיכה הגדולה בין אם אכל את הקטנה, יש לחייבו באשם תלוי, שכאשר אכל את הגדולה, ודאי לא יתכן כלל אצלה הנידון של ביטול ברוב, שהרי היא לעולם נשארת בדינה הראשון. וכשאכל את הקטנה גם כן יש כאן ספק: האם דין איסור עליה, מפני שהגדולה היא של איסור, ונתבטלה היא אצלה, וכנ"ל. או שמא דין היתר עליה, מפני שהגדולה היא של היתר, והיא נתבטלה ונעשית גם כן כמותה.

והקהלות יעקב הוסיף לבאר, שאמנם באופן זה, אין כאן באמת חתיכה משתי חתיכות, שהרי יש רק שתי אפשרויות לפנינו, דהיינו, או שהכל היתר, אם הגדולה של היתר, או שהכל איסור, אם הגדולה של איסור, אלא מאחר שתחילת הנידון נוצר מכח חתיכת איסור שודאי נשתרבה בתערובת זו, על כן נקרא דבר זה גם כן "איקבע איסורא". ולפי זה, לדברי האומר משום "מצוות", לא יתכן דין חתיכה משתי חתיכות

5. **בתשובות הרשב"א** [ערב-רעג] הקשה לו **חכם אחד**, איך יתחייב אשם תלוי באופן ששתי החתיכות לא היו שוות, ואכל את החתיכה הקטנה? והרי כיון שלא ניכר כאן מהי החתיכה האסורה ומהי המותרת, נחשב הדבר כתערובת של איסור בהיתר, ואז גם אם נניח שהחתיכה הקטנה היא האסורה, הרי בטל מיעוט האיסור ברוב ההיתר.

ותירץ **הרשב"א**, מאחר ויש כאן ספק מה היא החתיכה האסורה ומה היא החתיכה המותרת, הרי יתכן שהחתיכה הגדולה היא של האיסור, ולכן הוא חייב באשם תלוי.

והגרע"ק איגר [יו"ד קה ט] הבין בדבריו, שלא יתכן כלל היתר של ביטול ברוב כאשר יש ספק בעיקר הדבר, אם הרוב הוא איסור או היתר.

אבל הפרי מגדים [פתיחה תערובות א א] מפרש בדעת הרשב"א בענין אחר, שבאמת אילו החתיכה הגדולה היא של היתר, אזי האיסור המועט בטל בה. אלא, כמו שהאיסור בטל ברוב ההיתר, הוא הדין גם כן להיפך, שאילו החתיכה

דאמר קרא "ועשה אחת מכל מצות ה' בשגגה" [היינו קרא דלעיל, אלא שהובא בשינוי לשון כי כשהיו דורשים הפסוק לפעמים לא היה מצוי ספר לפנייהם ולא רצו לאומרו בעל פה שהרי "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה", ולכן שינו מהכתוב. הקדמה לספר בית הלוי]. ודרשינן: עד שישגג בשתי מצות! כלומר, שיהיו לפני שתי חתיכות, משום ד"מצוות" קרינן, שיש אם למקרא.

איתיביה אביי לרבה על שיטת רב: תניא: רבי אלעזר אומר: כוי, שהוא ספק היה ספק בהמה, והבהמה חלבה אסור והחיה חלבה מותר — חייבין על חלב! שמי שאכל חלב של כוי בשוגג, משום שסבר שהוא חיה, מביא אשם תלוי.

והרי אין כאן חתיכה אחת משתי חתיכות אלא חתיכה אחת, דהיינו הכוי, שהוא ספק אם חלבו מותר או אסור, ולמה חייב אשם תלוי?

אמר לו רבה: רבי אלעזר סבר יש אם למסורת, ו"מצוות" כתיב. ולכן הוא מחייב אפילו בחתיכה אחת. ואילו אני סובר דתנא דמתניתין פליג עליו, וסובר כי יש אם למקרא, וקרינן "מצוות" ומחייב רק כשהיו לפניו שתי חתיכות, ואני פוסק כמותו [שיטמ"ק אות י"ג].

איתיביה: תנן ביבמות: המייבם את אשת אחיו תוך שלשה חדשים משעת מיתתו של אחיו, ולאחר מכן ילדה היבמה בן שספק אם הוא בן תשעה חדשים לראשון, מאחיו,

תקשו ממשנה שאפשר לפרשה בשני אופנים! [רש"י כתובות מח:].

דיכול הוא רב אסי לשנויי לכו: סיפא אמנם מיירי בשתי חתיכות, אבל רישא מיירי בחתיכה אחת.

ומקשינן: אי הכי, למה למיתני סיפא? דהא יש לומר, השתא ברישא דהיתה לפניו רק חתיכה אחת, מחייב עליה אשם תלוי, אכל אחת משתי חתיכות דסיפא — צריכא למימר?! שהרי מסברא האוכל אחת משתי חתיכות חמור יותר מחתיכה אחת, כדלקמן בסוגיא [שבשתי חתיכות אפשר לברר האיסור, וגם איקבע איסורא]!?

ומתריצין: זו, ואין צריך לומר זו, קאמר!

והוינן בה: ולחייא בר רב דאמר: מרסיפא בשתי חתיכות — רישא נמי בשתי חתיכות מיתנא, וכדמקשי ליה לרב אסי, תיקשי ליה לנפשיה — תרתיה למה לי למיתני?

ומתריצין: מתניתין פרושי קא מפרש, והכי קתני: ספק אכל חלב ספק לא אכל מביא אשם תלוי. כיצד? כגון שהיה חלב ושומן לפניו!

אמר רב יהודה אמר רב: היו לפניו שתי חתיכות, אחת של שומן ואחת של חלב, אכל אחת מהן ואינו יודע איזו מהן אכל, חייב. אבל אם היה לפניו חתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן ואכלה, פטור. וכדעת חייא בר רב.

אמר רבה: מאי טעמא דרב?

אלא כששתי החתיכות שוות, שאז לא יתכן כלל ביטול ברוב, ויש כאן חתיכה של איסור וחתיכה

מהמקור ושימשו בהיותה נדה.

אך אם נמצא הדם על העד שלה לאחר זמן, שלא קינחה עצמה אלא כעבור זמן מה מהתשישי — **טמאין מספק!** כי שמא יצא הדם רק לאחר תשישי ולא שימשו בטומאה. ולכן הבעל טמא מספק, וביחס לאשה מתבאר במסכת נדה מה היא טומאתה מספק [כי לכאורה, עתה משראתה, היא ודאי נדה].

ופטורין מן הקרבן חטאת.

ותני עלה: וחייבין באשם תלוי מספק, שמא יצא הדם כבר בשעת תשישי, ועברו על איסור נדה.

והרי גם כאן אין חתיכה אחת משתי חתיכות?

ומתריצין: הא מני — רבי אלעזר היא!

אמר רבי זירא אמר רב: היו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, ואכל אחת מהן, ואינו יודע איזו מהן אכל, חייב.

ואם היתה לפניו חתיכה אחת, ספק של שומן ספק של חלב, ואכלה, פטור.

אמר רבי זירא: מאי טעמא דרב?

קסבר: שתי חתיכות — אפשר לברר איסורו, אם עבר על איסור, שהואיל ונשארה החתיכה השניה אפשר שיבא עתה אדם שהוא בקי ויכיר אם זו היא שומן, ואז ודאי שהראשונה שאכל היתה חלב. אבל חתיכה אחת — אי אפשר לברר איסורו לאחר

שהוא בעלה הראשון, או בן שבעה חדשים לאחרון שנולד ממנו, היבם —

יוציא היבם את יבמתו מספק, כי שמא הבן הוא מהראשון ונמצא שאחיו השאיר אחריו זרע ואין כאן מצות יבום, והאשה אסורה עליו באיסור אשת אה.

והולד — כשר ממה נפשך! בין אם הוא של הראשון בין אם הוא של האחרון.

וחייבין — היבם והיבמה באשם תלוי שמא עברו על איסור אשת אה.

והרי כאן אין חתיכה אחת משתי חתיכות?

ומתריצין: הא מני — רבי אלעזר היא! דסבר יש אם למסורת.

איתיביה: תנן במסכת נדה: נמצא דם על עד [מטפחת של בדיקה] שלו, של הבעל, שקינח עצמו לאחר תשישי, ואפילו לאחר זמן רב מהתשישי — **טמאין שניהם**, כדין נדה ובוועלה, שהרי כיון שנמצא הדם על גופו של הבעל ודאי דם זה היה כבר בשעת תשישי, ונמצא שבעל נדה, וחייבין שניהם, כל אחד בקרבן חטאת נפרד שעברו בודאי על איסור נדה בשוגג.

אבל אם נמצא הדם על עד שלה הרי יש הבדל:

אם היה זה "אותיום" מיד [בלשון יוונית] לאחר התשישי — **טמאין שניהם** כדין נדה ובוועלה, וחייבין בקרבן חטאת, שודאי הוא שבשעת תשישי כבר נעקר הדם ויצא

חייב באשם תלוי?

אמר ליה רבי זירא: רבי אלעזר פליג אתנא דמתניתין וסבר: לא בעינן שיהא אפשר לברר איסורו.

איתיביה: תנן: יבם שבא על יבמתו תוך י"ח א- שלשה חדשים ממותת אחיו, ספק בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון — יוציא, והולד כשר, והייבין באשם תלוי!

והרי אי אפשר לברר איסורו שהוא בן תשעה לראשון?

ומתריצין: הא מני — רבי אלעזר היא!

איתיביה: תנן: נמצא על שלה אותיום — טמאין והייבין בקרבן. נמצא על שלה לאחר זמן — טמאין מספק, ופטורין מן הקרבן. ותני עלה: והייבין באשם תלוי!

והרי אי אפשר לברר איסורו שהיתה נדה בשעת תשמיש, ומדוע חייבין באשם תלוי?

ומתריצין: הא מני — רבי אלעזר היא!

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח אמר רב: היו לפניו שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן, ואכל אחת מהן ואינו יודע איזו מהן אכל — חייב. חתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן, ואכלה — פטור!

אמר רב נחמן: מאי טעמא דרב? קסבר, שתי חתיכות — איקבע איסורא! שהרי ודאי יש כאן חתיכה אחת של חלב, אבל

שנאכלה! ומכיון שאשם תלוי אינו בא אלא כדי להגן על האדם מן היסורין, בינתיים, עד שיוודע לו שחטא ויביא חטאת, הלכך אינו חייב בו אלא באופן שיתכן ויוודע לבסוף שאכן חטא⁽⁶⁾.

ומבארין: מאי איכא בין טעמא דרבה דאמר דילפינן לה מדכתיב "מצוות" בלשון רבים, לטעמא דרבי זירא דצריך שתהיה אפשרות לברר איסורו?

איכא בינייהו: כשהיו לפניו שתי חתיכות, אחת של כזית ואחת של מחצה כזית, ואכל את הכזית, ואח"כ נודע לו שאחת משתי החתיכות היתה של חלב.

לרבה, דהטעם הוא משום יש אם למקרא וקרינן "מצוות" בלשון רבים, הכא ליכא "מצוות", שהרי חצי הכזית כמאן דליתא דמי, וכאילו יש כאן רק חתיכה אחת שהיא ספק חלב ספק שומן, ופטור. ד"מצוות" קרינן, ומקרא ילפינן דבעינן שתי חתיכות.

אבל לרבי זירא הרי אפשר לברר איסורו, על ידי חצי הזית הנשאר, הלכך חייב באשם תלוי.

איתיביה רבי ירמיה לרבי זירא: תניא: רבי אלעזר אומר: כוי חייבין על חלבן אשם תלוי.

והרי בכוי אי אפשר לברר איסורו, שאין אפשרות להוודע אם הוא בהמה, ומדוע הוא

תלוי אינו אלא במקום שכבר אי אפשר לברר הדבר, [שאף על פי שלאחר אכילתו, עדיין היה הדבר יכול להתברר על ידי חתיכה השניה, מכל

לז כ].

6. בירושלמי [יבמות ד ב] אמרו, שחייב אשם